
Učivo dopravní výchovy

Metodická příručka

BESIP

Nakladatelství FORTUNA

Praha

TROCHU DELŠÍ ÚVOD

Žijeme v době, kdy veškeré společenské činnosti ve všech sférách lidského života procházejí převratnými změnami. Tato skutečnost se týká prakticky všech oblastí, se kterými člověk v průběhu svého života aktivně nebo pasivně přichází do kontaktu. Ovlivňuje pak jeho myšlení, konání, chování, kulturní a společenskou úroveň, jeho pocity spokojenosti či naopak nespokojenosti, ale i jeho vztah k respektování zákonných norem a ke spoluobčanům.

Doba s sebou přináší i řadu změn, které se bezprostředně dotýkají každého z nás, našeho zdraví, našich životů. Jsou to — z pohledu široké veřejnosti — většinou negativní změny v dynamice silniční dopravy, v hustotě silničního provozu, v chování lidí, kteří se dopravy aktivně účastní. Tyto změny se neudály ze dne na den, postupovaly pomalu, ale jsou tu a způsobují nám ze všech možných hledisek mnoho problémů.

Tam, kde dříve nejezdilo vůbec nic, dnes každou chvíli projede vozidlo. Tam, kde se dříve občas provoz zastavil, je dnes téměř nemožný po celý den. Tam, kde kralovaly staré škodovky svojí rychlostí 80–100 km/h se dnes v levém pruhu řítí jeden automobil za druhým. A nelze téměř ani uhlídat, zda dodržují stanovené rychlostní limity a další příkazy a zákazy. To všechno se dalo očekávat, ale přesto nás tento problém po několika letech trochu zaskočil. Silnice mají mnohde ještě nevyhovující parametry, kvalitu povrchu, rozměry i trasy. Jsou problémy s přípravou nových řidičů i s adaptací již „zkušených“ řidičů na všech stránkách se lepší kvalitou vozového parku, s chováním některých řidičů, kteří s hvězdným vzestupem svého postavení vůbec nechápou nutnost respektovat partnerské vztahy za volantem a mnohdy ani pravidla silničního provozu. A s tím související otázky prevence a represe.

To vše dokazuje následující tabulka nejdůležitějších údajů dopravní nehodovosti za poslední léta (mimochodem nešlo by s jejími čísly pracovat při výuce matematiky?).

Dopravní nehody v České republice

Rok	Počet motorových vozidel	Počet nehod	Počet usmrcených	Počet raněných	Hmotné škody v mil. Kč
1989	4482929	79717	914	24435	422,6
1990	4 618 696	94 664	1173	27 890	460,6
1991	4 730 009	101 387	1194	27 639	10 14,0
1992	4 851 329	125 599	1 395	32 137	1794,2
1993	5 025 187	152 157	1 355	32 450	2988,3
1994	5253591	156242	1473	35822	4262,9
1995	S 414 091	175 520	1 384	37 164	4 877,2

Je toho prostě mnoho, co lze v silničním provozu kritizovat a svým způsobem omlouvat možná nečekaným, ale nutným a samozřejmým vývojem celé naší společnosti.

Doufejme, že je to jen otázka času, kdy bude relativní dostatek finančních prostředků na zásahy, které by zvýšily bezpečnost silničního provozu a to ze všech aspektů: bezpečnější silnice s dostatečnou kapacitou, odpovídající zařízení, ale i stavby zvyšující bezpečnost a v neposlední řadě propracovaný a účinný systém represe a prevence. To vše ovšem je jenom jedna stránka. Ovlivnit chování lidí v dopravě, aby pochopili její zákonitosti, naučili se samozřejmě respektovat navzájem, potlačili agresivní tendence a přijali zákony slušnosti je též problémem výchovným i propagačním. I zde je nutno vynakládat značné finanční částky. Jenom že tyto částky by mohly být o hodně menší, kdyby těžiště těchto snah bylo výrazně

předsunuto do rámce povinné školní docházky. Kvalita dopravní výchovy dětí výrazně zasáhne postupně do postoje celé společnosti ke vztahu k dopravě.

Příprava dětí na to, aby se uměly ve sféře dopravy správně orientovat, aby znaly pravidla a získaly potřebné dovednosti a návyky a základy tak tiky pohybu v silničním provozu nejenom z hlediska jejich současných potřeb (chodec, cyklista, popř. řidič malého motocyklu), ale i z hlediska jejich perspektivní účasti v silničním provozu (skoro všechny budou za pár let řidiči motorového vozidla – automobilu), je nejenom, především úkolem školy, učitelů. I škola by měla mít svůj hlavní podíl na tom, aby již děti chápaly dopravu jako kladný, přátelský, partnerský vztah všech jejich účastníků.

V této situaci zůstává až s podivem příprava dětí na bezpečný pohyb v silničním provozu takřka na stejné, ne-li horší úrovni (negativní vliv zrušení metodických center) a se stejným obsahem jako v dobách dávno minulých. Učební osnovy obecné i občanské školy bohužel dostatečně zřetelně nestanoví to, co by měl žák v průběhu a po ukončení povinné školní docházky znát a umět. Zcela jasno není ani v nadřazených dokumentech – standardech a kmenovém učivu. Takže jediné ostrůvky, kde dopravní výchova v potřebném rozsahu funguje, jsou tam, kde působí učitel (bohužel většinou starší generace), který pochopil význam a nutnost dopravní výchovy.

O to větší význam pak mají různé dopravně-výchovné aktivity místního, regionálního a především celostátního charakteru. Tím máme na mysli celostátní programy, kampaně a akce vyhlášené Radou vlády pro bezpečnost silničního provozu, které metodicky zajišťuje BESIP MV. Je to systematické využívání dětských dopravních hřišť (formou kurzů či cyklů), dopravní soutěž mladých cyklistů, jejíž těžiště vidíme v organizaci základních kol, výtvarná soutěž „Děti, pozor, červená!“ s dopravně-bezpečnostní tematikou, výchovně-vzdělávací program „Zlatá zebra“ aj. Je ovšem jasné, že bez pochopení a patřičné pomoci okresních úřadů a školských úřadů a přístupu ředitelů škol, by ani tyto doplňující formy dopravní výchovy do škol cestu nenašly.

K určitému „plus“ dopravní výchovy u nás patří i vcelku slušná a stále se doplňující zásoba didaktických pomůcek, jejichž realizaci zajišťuje na základě dlouhodobých plánů BESIP MV: televizní pořady a videopořady, které postupně mapují problematiku dopravní výchovy v průběhu povinné školní docházky, počítačové programy zaměřené k výuce pravidel silničního provozu pro chodce a pro cyklisty, soubory výukových makrodiapozitivů a metodických i pracovních listů k nim, učebnice, rozhlasové pořady, soutěžní cykly v dětských časopisech atd.

O tom, že všechny tyto snahy nejsou zbytečné, svědčí následující tabulka dopravní nehodovosti dětí z posledních let. Její stagnující charakter se značně liší od strmě stoupající dopravní nehodovosti celkové.

Dopravní nehody zaviněné dětmi

Rok	Chodci				Cyklisté			
	Počet nehod	U	TZ	LZ	Počet nehod	U	TZ	LZ
1988	1458	19	192	1258	796	10	92	674
1989	1349	24	186	1144	736	10	99	614
1990	1439	18	213	1233	824	7	122	702
1991	1266	20	196	1056	854	7	92	733
1992	1423	11	204	1220	823	12	103	689
1993	1342	7	198	1147	764	6	111	642
1994	1500	13	253	1285	812	5	101	705
1995	1486	17	215	1282	827	9	98	712

Vysvětlivky. U — usmrčení, TZ — těžce zranění, LZ — lehce zranění

Na dopravní výchově dětí se podílejí rodiče a vlastně celá veřejnost, policie, domy dětí a mládeže, zájmové organizace, sdělovací prostředky a další. Ale — a znovu to opakujeme — systém může zajistit jedině škola.

Dopravní výchova dětí je oborem, který si v základním školství těžko může „vybojovat“ samostatný předmět, i když v mnoha státech tomu tak je. O to více však je zapotřebí, aby ve všech základních školských dokumentech bylo jasně a konkrétně stanoveno, co vlastně musí škola pro dopravní výchovu dětí udělat jak v části povinné, tak i zájmové. Nejenom proto, aby se vědělo, co vlastně musí děti určité věkové kategorie znát a umět, ale zejména i proto, aby příslušní učitelé získali dostatečné odborné vzdělání, aby na tuto důležitou problematiku nezapomínali tvůrci a další konzultanti standardů a výchovných programů (koordinace mezi učebními předměty) a autoři učebnic, metodických a didaktických materiálů. Je přece nemyslitelné, aby standardy a učební osnovy na jedné straně obsahovaly ať už jako povinná nebo zájmová témata či hesla velice podrobná a na druhé straně problematika dopravní výchovy, která nemá své zázemí (samostatný předmět, katedry na fakultách, výzkumná a metodická pracoviště aj.) je stanovena jen většině učitelů moc neříkajícími hesly. (Např. v tělesné výchově jsou témata Lyžování, Bruslení, Plavání, navíc doplněna řadou konkrétních cílů. Proč zde chybí téma Jízda na kole? Podrobněji je formulován i obsah sexuální výchovy).

Uvědomují si autoři těchto dokumentů, že šestileté děti chodí samy do školy? Že desetileté děti mohou samostatně jezdit na kole a jsou podle vyhlášky řidiči nemotorového vozidla se všemi právy a povinnostmi z toho vyplývajícími? Přitom skoro všechny děti na kole jezdí a minimálně 80 % dnešní populace bude řidiči motorového vozidla.

A právě tyto důvody vedly BESIP MV k tomu, aby předložil celé pedagogické veřejnosti komplexní materiál, detailně shrnující dnešní době odpovídající konkrétní požadavky a nároky na znalosti, dovednosti a morální hodnoty, kterých by žák do ukončení povinné školní docházky měl dosáhnout k tomu, aby se postupně mohl zařadit do silničního provozu jako jeho plnoprávný a svoji odpovědnost si uvědomující účastník silničního provozu.

Záměrně se omezujeme pouze na věkovou kategorii 6-15letých dětí. Jednak proto, že se jedná o ucelenou skupinu žáků podléhajících povinné školní docházce, a jednak proto, že právě v tomto věku dochází k největší eskalaci dětských dopravních nehod. Je to vlastně jediná komplexně ovlivnitelná skupina ze všech věkových kategorií. U dětí tohoto věku lze nejen vymezit a zrealizovat jednotné a konkrétní cíle snah o výchovu budoucích řidičů, ale stanovit i postupné závazné požadavky na toto působení. Lze zde zajistit i účinnou následnou kontrolu.

ZÁKLADNÍ ČLENĚNÍ OBSAHU A CÍLŮ DOPRAVNÍ VÝCHOVY

Doprava zasahuje různými způsoby do života každého člověka — v oblasti nejzákladnějších životních potřeb, při využívání volného času, podmiňuje růst hospodářství, služeb, životní úroveň. To, že se každý setkává se silničním provozem už od nejútlejšího dětství a musí řešit mnohdy i jeho věku nepřiměřené situace, navozuje nutnost, aby dopravní výchova v celé šíři byla součástí výchovně-vzdělávacího systému.

Z těchto hledisek pak lze charakterizovat základní cíle dopravní výchovy takto:

- a) pochopení funkce dopravy jako řízeného systému vymezeného zákonnými normami
- b) formování mravního vědomí a jednání ve smyslu morální a právní odpovědnosti při chůzi a jízdě v silničním provozu

- c) osvojení zásad bezpečného chování a jednání v silničním provozu dle zákonných norem jako chodec, cyklista, cestující (spolujezdec)
- d) zvládnutí techniky chůze a jízdy na jízdním kole
- e) pochopení významu technického stavu a údržby vozidel pro bezpečnou jízdu v silničním provozu a praktické zvládnutí základních úkonů údržby jízdního kola
- f) zvládnutí základních taktických prvků chůze a jízdy v silničním provozu
- g) znalost technických podmínek dopravy a zařízení ovlivňujících bezpečnost silničního provozu
- h) pochopení významu a role policistů pro bezpečný a plynulý provoz na silnicích
- ch) osvojení základních dovedností a zásad jednání při dopravní nehodě.

Konkrétní obsah a cíle dopravní výchovy věkové kategorie dětí 6 — 15letých nelze vyvozovat z výzkumných prací, z místních tradic apod. Z převážné části totiž musí odpovídat tč. platným zákonným normám. Znamená to, že zásadní a cílová zaměření a soustředění na znalosti a dovednosti jsou předem bez jakýchkoli pochybností dána. Dopravní výchova je proces, který provází každého člověka po celý život. V tomto směru na něj více či méně působí rodiče, mateřská škola, základní škola, auto škola, sdělovací prostředky atd. Proto také je nutno chápat následující věkové a obsahové členění jako cílové pouze z hlediska okamžitého za členění jedince do silničního provozu, přičemž je nutno vždy mít na paměti, že znalosti některých zásad či základních pravidel pro řidiče jsou životně důležité i pro chodce a naopak, a že zákonitě může docházet k naléhavým potřebám tyto požadavky měnit s ohledem na místní podmínky. Zásadu postupovat od konkrétního k obecnému snad není nutno připomínat.

VĚKOVÉ ČLENĚNÍ A STĚŽEJNÍ ZAMĚŘENÍ

- A. do 9 let: problematika chodce
- B. od 9 – 10 do 12 let: problematika cyklisty, začátečníka
- C. od 12 do 15 let: taktika a mravní normy pohybu v silničním provozu
- D. od 14 do 15 let: problematika přípravy řidiče malého motocyklu – řidičské oprávnění A(M)

OBSAHOVÉ ČLENĚNÍ

1. Teoretické znalosti pravidel silničního provozu — jsou dané příslušnou zákonnou normou
2. Speciální praktický výcvik v chůzi a jízdě — v simulovaných podmínkách (např. na dětských dopravních hřištích), v silničním provozu, v terénu, pozorování silničního provozu, besedy s policisty
3. Taktika bezpečného chování a jednání při chůzi a jízdě v silničním provozu — základní prvky aktivní a pasivní bezpečnosti, zřetelné chování, předvídání vzniku situací
4. Podmínky provozu na silnicích — vlivy na bezpečnou chůzi a jízdu, situační řešení
5. Technické podmínky provozu vozidel — povinné vybavení, součásti sloužící k bezpečné jízdě, základy údržby
6. Hodnoty a postoje účastníka silničního provozu.

KONKRETIZACE CÍLŮ VÝUKY, VYCHOVY A PRAKTICKÉHO VÝCVIKU

Následující detailní konkretizace cílů dopravní výchovy je nutno chápat jako minimální požadavky pro přípravu dětí na stále komplikovanější silniční provoz, kterou by měly absolvovat v rámci výuky ve škole.

Část „6“ z předchozího obsahového členění je specifická, má dlouhodobý charakter a proto ji z pochopitelných důvodů nelze specifikovat podle věku. Je proto uvedena samostatně v komplexním souboru.

A. 1.-3. ROČNÍK (VĚK 6-9 LET)

1. Teoretické znalosti pravidel silničního provozu

Chůze po ulici – po pravé straně chodníku, vyhýbání vpravo, předcházení vlevo, nezdržování provozu na chodníku (vytváření skupinek), stálé sledování provozu (nebezpečí z vozovky, z průjezdů, od parkujících automobilů), chůze po stezce pro chodce a po stezce pro chodce a cyklisty (povinnost použití), podmínky pro chování v obytné a pěší zóně, povinnost použít chodník, když je veden pouze po jedné straně ulice.

Chůze po silnici – vlevo proti směru příjíždějících vozidel, maximálně dva chodci vedle sebe, v případě nebezpečí (míjení se nebo předjíždění dvou vozidel na úzké silnici) opustit vozovku, stálé sledování provozu, chůze s břemenem nebo s vozíkem, potřeba „být viděn“.

Přecházení vozovky: volba místa – podchod nebo nadchod, světelné signály, vyznačený přechod pro chodce, křižovatky; nebezpečí mezi za parkovanými automobily; dobrý výhled na obě strany – před vstupem do vozovky se zastavit a řádně se rozhlédnout na obě strany, při přecházení neustále sledovat obě strany; řízení provozu – význam světelných signálů a pokynů policisty; přednost vozidel s právem přednostní jízdy (charakteristická zvuková a světelná znamení).

Cestující a spolujezdec – chování při čekání, nastupování, jízdě a vystupování, přecházení na nástupní ostrůvky; chování při jízdě automobilem, místo pro spolujezdce mladšího 12 let (vzadu), používání dětských zádržných systémů, otvírání oken, zákaz vyhazování předmětů.

Bezpečná místa pro hry v létě, v zimě (vždy co nejdále od silničního provozu, na vymezených místech), místa, kam je chodcům vstup zakázán (vyznačení dopravními značkami), obytná zóna.

Železniční přejezdy – chování při jejich přecházení, význam světelných a zvukových signálů, závory.

„Jízda“ v silničním provozu – podmínky pro jízdu na skateboardu, kolečkových bruslích, lyžích, dětském jízdním kole – řídí se pravidly pro chůzi, „jezdit“ se smí jen rychlostí chůze, dětem se však vůbec nedoporučuje, kromě obytné zóny; samostatně na jízdním kole se smí jezdit (po náležité přípravě) až od 10 let.

Základní poznatky o chování při dopravní nehodě (přivolání pomoci).

Dopravní značky:

Rozdělení dle významu.

Výstražné: zatačky, zúžená místa, Padající kamení, Odlétávající šterk, Ne bezpečí smyku, železniční přejezdy, Práce na silnici, Jiné nebezpečí

Zákazové: Zákaz vjezdu všech vozidel (v obou směrech), Zákaz vstupu chodců

Příkazové: Stezka pro chodce, Stezka pro chodce a cyklisty, Jiný příkaz

Informativní: Přechod pro chodce (svislá i vodorovná), Obec, Konec obce, Nemocnice, Telefon, První pomoc, Dálnice, Silnice pro motorová vozidla

2. Speciální praktický výcvik

Chůze po pravé straně chodníku, míjení se chodců, obcházení pomalu jdoucích chodců nebo překážky.

Chůze po levém okraji silnice, po krajnici, předcházení.

Přecházení vozovky (nácvik základních úkonů, tj. zastavení, rozhlédnutí) v různých situacích, na různých místech (i se zakrytým výhledem).

Chůze s břemenem, s vozíkem (do 60 cm šířky).

Pozorování umístění dopravních značek v různých situacích.

3. Taktika bezpečného chování a jednání při chůzi a jízdě v silničním provozu

Umět si určit cíl své cesty a volit co nejbezpečnější cestu k jeho dosažení (nejkratší cesta není vždy nejbezpečnější).

Umět zvolit bezpečné místo pro přecházení, odhadnout rychlost a vzdálenost příjezdějícího automobilu, dodržovat zásadu vždy před vstupem do vozovky se zastavit (nejen proto, aby byl čas se dobře rozhlédnout, ale zejména proto, aby bylo dáno projíždějícím řidičům jasně na vědomí: zde jsem, chci přecházet, vidím vás).

Chápat a správně reagovat na znamení, která řidiči dávají (houkačka, směrová světla, brzdová světla), umět předvídat záměr řidiče automobilu – poznat kdy hodlá odbočovat, vyjíždět, kdy brzdí, zastavuje.

Umět dát zřetelně přednost řidiči při přecházení a naopak poznat, kdy hodlá odbočovat.

Znát význam pestrých barev v silničním provozu, nosit pestré oblečení a doplňky, význam odrazek.

Uvědomovat si možná nebezpečí ve zdánlivě klidné ulici.

4. Podmínky provozu na silnicích

Druhy silnic: hlavní a místní, dálnice; hustota provozu, dopravní „špička“(kdy v obci?); speciální cesty a pásy určené chodcům.

Části silnice (ve městě – ulice): vozovka, krajnice, chodník, obrubník, nástupní ostrůvek.

Charakteristika nebezpečných úseků a míst na silnici (dopravní značky) z hlediska chůze a přecházení.

Vliv počasí na bezpečnost chůze: brzdění, smyk na vozovce suché, mokré, pokryté blátem, listím, sněhem, náledí, louže; špatná viditelnost za deště, za mlhy, při sněžení, za svítání, za soumraku, v noci.

Řešení provozu v okolí školy, v obci – hlavní silnice, úseky vyhrazené chodcům, zastávky místní dopravy osob.

5. Technické podmínky provozu vozidel

Hlavní druhy vozidel: motorová a nemotorová vozidla, osobní a nákladní automobily, autobusy, tramvaje, motocykly, jízdní kola, traktory a zemědělská vozidla, přívěsy.

Rychlost jízdy – pomalá, rychlá. Čím těžší vozidlo, tím déle trvá, než zastaví.

Význam a funkce některých součástí vozidel (obecně): osvětlení, směrová světla, brzdová světla, zpětná světla, „mlhovky“ (funkčnost, čistota, pravidelná kontrola); zajištění viditelnosti za všechny strany vozidla (zpětná seřaditelná zrcátka), zádržné systémy (samonavíjecí bezpečnostní pásy – povinnost připoutat se, dětské sedačky, polštářky), čistota skel, voda v ostřikovači.

B. 4.-5. ROČNÍK (9-12 LET)

1. 1. Teoretické znalosti pravidel silničního provozu

Základní podmínky pro jízdu na kole v silničním provozu – věk 10 let, potřebné schopnosti, znalosti a dovednosti, nesprávné a nebezpečné způsoby jízdy (jízda ve dvou na jednomístném kole, držení se jiného vozidla, jízda bez držení řídítek, spuštění nohou s pedálů atd.); místa a úseky, kam je cyklistům vjezd zakázán (označení dopravními značkami); jízda v obytné zóně (umožnit průjezd ostatním vozidlům); chůze s jízdním kolem (na silnici při pravém okraji, na chodníku – pokud nejsou ohrožováni chodci – také vpravo).

Základní pravidla pro jízdu na kole – vyjíždění (od okraje vozovky), vjíždění na silnici z místa ležícího mimo provoz (ze vrat, z polní cesty, z obytné zóny ap.), jízda u pravého okraje vozovky (vždy pouze po jednom za sebou), zastavení (znamení paží, postupné zpomalování), vyjíždění ze silnice, objíždění překážky, předjíždění, vyhýbání se protijedoucím vozidlům, přizpůsobení rychlosti jízdy podmínkám, silnice s jednosměrným provozem, znamení o změně směru jízdy dávané paží (před za početím úkonu).

Křižovatky – řazení před křižovatkou, odbočování (jednotlivé fáze – neohrožení chodců, přednost protijedoucích vozidel atd.), přednost v jízdě na křižovatce (přednost v jízdě vozidel přijíždějících zprava, přednost vozidel jedoucích po hlavní silnici); řízení provozu – význam základních světelných signálů a pokynů policisty.

Jízda přes železniční přejezd – kdy je zakázáno vjet na železniční přejezd (závory, světelné a zvukové znamení, zvuk vlaku), označení dopravními značkami, řazení před přejezdem.

Dopravní nehody – základní povinnosti účastníka dopravní nehody (přivolání policie a podle potřeby záchranné služby), nezbytná první po moc.

Dopravní značky svislé:

Výstražné – Zatáčka vpravo, Zatáčka vlevo, Dvojitá zatáčka, první vpravo, Dvojitá zatáčka, první vlevo, Křižovatka, Křižovatka s vedlejší silnicí, Zúžená vozovka, Nerovnost vozovky, Nebezpečí smyku, Provoz v obou směrech, označení železničních přejezdů

Zákazové – Zákaz vjezdu všech vozidel, Zákaz vjezdu cyklistů, Zákaz vjezdu vyznačených vozidel, Zákaz zvukových výstražných znamení, Zákaz odbočování vlevo, Zákaz odbočování vpravo, Zákaz otáčení, Přednost protijedoucích vozidel, Jiný zákaz

Příkazové – Dej přednost v jízdě, Stůj, dej přednost v jízdě!, Kruhový objezd, značky prikazující směr jízdy, Stezka pro cyklisty

Informativní – Hlavní silnice, Konec hlavní silnice, Jednosměrný provoz, Přednost před protijedoucími vozidly

Dodatkové tabulky – Počet, Tvar křižovatky, Vzdálenost, Délka úseku

Dopravní značky vodorovné:

Podélná čára souvislá, Podélná čára přerušovaná, Podélná čára souvislá doplněná čarou přerušovanou, Příčná čára souvislá, Šikmé čáry rovno běžné.

2. Speciální praktický výcvik

Technika jízdy – nasedání a rozjíždění, přímá jízda, zastavení a sesednutí z kola, jízda v oblouku, řízení jednou rukou (ohlédnutí), pomalá jízda (držení rovnováhy), projíždění jednoduché jízdy zručnosti.

Vyjíždění od okraje silnice (resp. vjíždění na silnici), jízda u pravého okraje vozovky, zastavení, objíždění, objíždění překážky, předjíždění.

Odbočování vpravo, odbočování vlevo, řazení před křižovatkou s vyznačenými jízdními pruhy i bez nich.

Projíždění křižovatek, okamžitá řešení jednoduchých situací (2-3 aktéři). jízda křižovatkou přímo, odbočování; projíždění křižovatek s řízeným provozem.

Simulace dopravní nehody – opatření na místě nehody, zjištění příčiny nehody a viníka.

Pozorování situací v silničním provozu – chování a jednání řidičů (i cyklistů) z hlediska dodržování pravidel silničního provozu: na křižovatkách, při odbočování, při „dávání přednosti“ chodcům, při vjíždění do provozu, při zastavování; respektování dopravních značek.

3. Taktika bezpečného chování a jednání při chůzi a jízdě v silničním provozu

Umět rozpoznávat, chápat a využívat základní prvky zřetelné jízdy (zejména při odbočování, vyhýbání se překážkám, vyjíždění, průjezdu křižovatkami), tj. včasné dání znamení paží, včasné a zřetelné dání přednosti v jízdě a naopak z charakteru a zjevných znamení druhých řidičů usuzovat na záměr či úmysl způsobu jejich další jízdy (směrová světla, brzdová světla, zpomalení, zrychlení).

Přízpůsobovat jízdu podmínkám: stavu a typu jízdního kola, stavu vozovky a charakteru silnice, počasí, denní době, hustotě provozu atd.

Chápat možný vznik nebezpečí v různých situacích (vždy očekávat, že ze zatáčky v protisměru vyjede rozměrné vozidlo, že protijedoucí řidič vjede do levé poloviny vozovky, že řidič nebude respektovat pravidla o přednosti v jízdě třeba jen proto, že „malého“ cyklistu nevidí, apod.).

Používat při jízdách na kole správný oděv (nesmí znesnadňovat jízdu, pestré zbarvení) a přílbu.

Pokud možno volit cestu a trasy jízdy méně frekventovanými úseky obce a okolí obce.

4. Podmínky provozu na silnicích

Druhy povrchu silnice – asfaltový, betonový, dlažební kostky, štěrk aj.

Nebezpečná a nepřehledná místa a úseky pro cyklisty v obci a v jejím okolí: zatáčky, vrcholy stoupání, hustý provoz vozidel nebo chodců, vyznačené přechody, železniční přejezdy bez zabezpečovacích zařízení aj.

Vliv počasí na bezpečnost jízdy – jízda za snížené viditelnosti, stav vozovky (bláto, louže, spadané listí, písek, na začátku deště – možnost smyku, opatrné brzdění).

5. Technické podmínky provozu vozidel

Jízdní kolo – povinné vybavení jízdního kola (dvě brzdy, zvonek, blatníky, chránič řetězu, osvětlení – přední bílý světlomet, koncové červené světlo, zdroj elektrického proudu), odrazky – přední bílá, zadní červená, oranžové (na paprscích kol a na pedálech).

Základní pravidelná údržba – čistota skel osvětlení a odrazek, funkčnost všech částí povinného vybavení, odstranění nečistot ze vzorku pneumatik a jejich správné nahuštění, utažení šroubů a matek, mazání, mazací místa.

C. 6.-9. ROČNÍK (12-15 LET)

1. Teoretické znalosti pravidel silničního provozu

Základní ustanovení o povinnostech účastníků silničního provozu: chodců, řidičů (spolujezdců, přepravovaných osob) a jejich způsobilosti ve smyslu zákonné normy – chovat se ukázněně a ohleduplně, neohrozit bezpečnost a plynulost silničního provozu; dbát dopravních značek, uposlechnout pokynů a výzev policistů; řidič smí použít jen vozidla, které je způsobilé k jízdě, za jízdy se mj. věnovat plně řízení a sledovat provoz atd.

Jízda v jízdních pruzích – cyklista vždy v pravém jízdním pruhu (výjimka při odbočování, objíždění, předjíždění, vyjíždění ze silnice).

Jízda ve zvláštních případech – podél nástupního ostrůvku, přejíždění tramvajových kolejí, přednost městského autobusu při vyjíždění ze zastávky, zastavení za tramvají stojící na zastávce bez nástupního ostrůvku.

Rychlost jízdy – vždy nutno přizpůsobit svým schopnostem, vlastnostem jízdního kola, povětrnostním podmínkám a dalším okolnostem (charakter a stav silnice, vozovky); řidič smí jet jen takovou rychlostí, aby byl schopen vždy podle potřeby a nutnosti včas zastavit; maximální rychlostní limity pro osobní automobily v obci – 60 km/h, mimo obec – 90 km/h, na dálnicích a silnicích pro motorová vozidla – 110 km/h, motocykly smějí jet rychlostí nejvýše 90 km/h.

Pravidla pro zastavení a stání – kde je zakázáno; uzamknutí jízdního kola při jeho opuštění. Osvětlení vozidel – snížená viditelnost.

Dopravní značky:

Nebezpečné stoupání, Nebezpečné klesání, Nejvyšší dovolená rychlost, Konec nejvyšší dovolené rychlosti, Zákaz zastavení, Zákaz stání, Konec více zákazů, Nejnižší dovolená rychlost, Konec nejnižší dovolené rychlosti, dopravní značky, informující o různých objektech a zařízeních, které mohou mít pro účastníky silničního provozu význam (např. Parkoviště, Opravna, Občerstvení, Stanoviště policie aj.), směrové tabule a návěsti sloužící k orientaci účastníkům silničního provozu, číselné označení silnic.

Základní parametry umístování dopravních značek: výstražné (v obci 40–90 m, mimo obec 90–250 m před místem nebo úsekem, k němuž se vztahují), zákazové a příkazové

(platnost začíná zpravidla u místa, kde je dopravní značka umístěna), informativní (v bezprostřední blízkosti místa, k němuž se vztahuje).

2. Speciální praktický výcvik

Technika jízdy na kole ve ztížených podmínkách, v terénu (prudké klesání a stoupání), projíždění náročnější jízdy zručnosti na kole (jako disciplíny celostátní dopravní soutěže mladých cyklistů), jízda vodou, v blátě, v písku.

Projíždění křižovatek a řešení složitějších situací (nepravidelný průběh, více aktérů).

Jízda ve skupině – dodržování bezpečné vzdálenosti mezi cyklisty, odbočování, objíždění, předjíždění, projíždění křižovatek, změny rychlosti za jízdy.

Sledování silničního provozu – hodnocení respektování a nedodržování pravidel silničního provozu jeho účastníky, ohleduplného a agresivního chování.

3. Taktika bezpečného chování a jednání při chůzi a jízdě v silničním provozu

Umět plánovat trasy cest a výletů z hlediska bezpečnosti a plynulosti jízdy (hustota provozu, druh silnice, charakter silnice, vzdálenost, čas).

Chápat základní psychologické aspekty bezpečné jízdy – vnímání, pozornost, předvídání, rozhodování, reagování, vlastnosti řidiče, věkové zvláštnosti, emoce, bdělost, vliv alkoholu a drog.

Znát vliv základních fyzikálních zákonitostí na jízdu – přilnavost, odstředivá síla, setrvačnost, rychlost, tření, tlak, zatížení; bezpečná vzdálenost je závislá na rychlosti jízdy.

Umět kriticky hodnotit chování a jednání účastníků silničního provozu a rozeznávat chybné – záměrně nerespektující pravidla, nedodržující pravidla z neznalosti nebo z jiných příčin (únava, stres, nejistota, váhavost, rozptýlení pozornosti ap.).

Pochopit příčiny vzniku dopravních nehod.

Význam motoristických organizací.

4. Podmínky provozu na silnicích

Druhy pozemních komunikací podle určení: dálnice, silnice, místní komunikace, účelová komunikace (souborně pro účely pravidel se užívá pojem „silnice“), síť dálnic a silnic pro motorová vozidla v České republice, mezinárodní silnice.

Místa častého výskytu dopravních nehod v obci, v okrese; opatření zvyšující bezpečnost a plynulost silničního provozu – oddělování provozu jednotlivých druhů účastníků silničního provozu, mimoúrovňová křižení, objezdové trasy vedoucí mimo centra, mimo obce, světelná signalizace.

Dopravní zařízení sloužící k označení překážek, zatáček, k usměrňování silničního provozu; odrazky na vozovce, na sloupcích.

5. Technické podmínky provozu vozidel

Údržba jízdního kola – jednoduché opravy, správné seřízení výšky a sklonu sedla a řídítek, napnutí řetězu, demontáž a montáž kola, oprava vzdušnice.

Druhy vozidel – motocykly, osobní automobily, autobusy, nákladní automobily, speciální automobily, tahače, traktory, jízdní kola, potahová vozidla, motorový vozík pro invalidy aj.; tovární značky vozidel užívaných v České republice.

Druhy pohonných hmot, spotřeba, význam katalyzátoru pro životní prostředí; místa, kde dochází k zvýšeným emisím (oxid uhelnatý, oxidy dusíku, nespálené uhlovodíky, oxidy síry, oxid uhličitý, sloučeniny olova).

Škodlivé vlivy automobilové dopravy na životní prostředí – hluk, otřesy a vibrace, znečištění vody, užívání autokosmetických a jiných přípravků, solení komunikací aj.

Zařízení automobilů ke zvýšení bezpečnosti – bezpečnostní pásy na všech sedadlech, nafukovací bezpečnostní vaky, přední a zadní nárazník, boční zesílení ap.

D. 9. ROČNÍK (14-15 LET)

Cílovým vyvrcholením dopravní výchovy v základní škole by měla být možnost získání řidičského oprávnění skupiny A (M). Věk žáků 9. ročníků již umožňuje absolvovat přípravu a získat toto řidičské oprávnění. To je možné jednak v kurzu, který organizují některé autoškoly (teorie celkem 32 vyučovacích hodin, praktický výcvik celkem 17 vyučovacích hodin) a jednak v rámci nepovinného předmětu dopravní výchova, který má v učebních programech zatím jen několik málo škol.

Teoretická výuka v předmětu má rozsah 66 vyučovacích hodin, praktický výcvik probíhá v době mimo vyučování. Teoretická výuka je rozšířena o řadu témat, která zkvalitňují vlastní přípravu na získání řidičského průkazu a rozšiřují vědomosti žáků v dopravní výchově s cílem připravit všestranného řidiče (rozvoj dopravy, osobnost účastníka silničního provozu, hromadná doprava, bezpečnost silničních motorových vozidel, doprava z hlediska tvorby a ochrany životního prostředí).

Lze předpokládat, že po zavedení 9. ročníků bude o tento nepovinný předmět značný zájem.

HODNOTY A POSTOJE ÚČASTNÍKA SILNIČNÍHO PROVOZU (6)

Formování a rozvíjení mravního vědomí a jednání žáků jako jeden z cílů dopravní výchovy je totožné s cíly výchovy během povinné školní docházky. Zaměření na dopravu v tomto případě tyto hodnoty a postoje žákům přibližuje a činí je podstatně „názornější“. Příklady z dopravy které vycházejí z potřeby morální a právní odpovědnosti k ostatním účastníkům silničního provozu jsou tak snadno srovnatelné s postoji v jiných oblastech lidského chování.

K základním vlastnostem potřebným pro bezpečnou chůzi a jízdu v silničním provozu a navazujícím správný partnerský vztah mezi účastníky silničního provozu patří:

sebekázeň, ohleduplnost, rozvážnost, rozhodnost, soustředěnost, slušnost, zdvořilost – tedy vlastnosti, které ovlivňují kvalitu mezilidských vztahů, ale i společenské chování. V různých situacích v dopravě se kvalita těchto vlastností projevuje ve vztazích mezi chodci či cestujícími, navzájem ve vztazích mezi chodci a řidiči a zejména pak ve vztazích mezi řidiči (i zde však panují na první pohled vztahy „nerovnoprávné“ – mezi řidiči nesterjně „silných“ nebo velkých automobilů, mezi řidiči motorových a nemotorových vozidel).

Formování výše uvedených vlastností by mělo z hlediska dopravní výchovy vytvářet v dopravě ideální partnerský vztah, kdy jeden respektuje druhého, chápe jeho chování, chyby, omyly anebo naopak nutnost preference, respektu a potřeby pomoci.

Z Á V Ě Ř E M

Má-li škola připravit žáky pro život, musí je především naučit, jak si život zachovat. A není pro dítě snad nic rizikovějšího, než jeho účast v dopravě, v silničním provozu. O sebevraždách dětí a obětech psychopatů informuje vyčerpávajícím způsobem tisk. O dopravních nehodách známých osobností se dozvíme rovněž řadu detailů. Zprávy o dopravní nehodě, jejíž obětí se stane dítě, jsou vždy jen někde na okraji. A už vůbec nikoho nezajímá, proč k této nehodě došlo, kdo ji zavinil, kde se stala chyba?

V předkládaném materiálu jsme chtěli shrnout a konkretizovat jednoduchou formou problematiku dopravní výchovy a poukázat na její rozsáhlost a složitost, vyvolat diskusi o obsahu, rozsahu a začlenění přípravy dětí na to, aby mohly v prostředí se kterým se každodenně setkávají bezpečně chodit a jezdit na kole, a aby získaly přiměřeně i některé další vědomosti a dovednosti, které budou později a ve stále větší míře potřebovat.

Základní školské dokumenty jsou materiály tvárné, proto bychom chtěli apelovat na jejich autory i na celou pedagogickou veřejnost, aby chápali dopravní výchovu jako neoddelitelnou a plnoprávnou součást všeobecného vzdělávání a jako systematický proces, který vyžaduje odborný pří stup a vstřícný vztah.

SEZNAM UČEBNÍCH POMŮCEK A DALŠÍCH MATERIÁLŮ V DOPRAVNÍ VÝCHOVĚ ŽÁKŮ

1. Videoprogramy

Partneři – Ucelený program složený z 6–11 minutových pořadů komplexně shrnujících problematiku dopravní výchovy 6–14 letých žáků (chodec – 4 díly, cyklista – 8 dílů, závěrečné přezkoušení – 1 díl), cena ca 450 Kč.

Je nás pět a Na dvou kolech bez motoru – Instruktažní a populárně-naučné pořady zaměřené k základním úkonům jízdy na kole pro cyklisty začátečníky; délka každého pořadu ca 10 min., cena ca á 250 Kč.

Dodává: ARGO, s.r.o., E. Peškové 7, 150 00 Praha 5, tel./fax: 02/532345

Umiš chodit, Umiš jezdit, Chodíme po městě, Vodník cyklista – Soubor čtyř videopořadů zaměřených k výcviku (na DDH) a k zopakování pravidel silničního provozu pro chodce a pro cyklisty, určeno pro věk 6–10 let, cena ca á 200 Kč.

Dodává: JEFA, PO BOX 119, Praha 3, tel. 02/5614328 nebo 02/298125.

2. Makrodiapozitivy

Dopravní výchova I. – Chodec

Dopravní výchova II. – Cyklista

Dva soubory makrodiapozitivů určené ke zpětné projekci obsahují znázornění základních situací, se kterými se setkává dítě v silničním provozu. Jedná se o dvakrát 32 témat doplněných vždy příslušným metodickým listem k využití při výuce. Cena ca á 2450 Kč. K pomůcce (k jednotlivým tématům) se připravují dále motivační úvody a pracovní listy žáků.

Dodává: Učebnice a kniha, Mgr. Spiesová, Svitavská 42, 614 00 Brno, tel. 05/574405. Prodejna skript a učebnic, Pedagogická fakulta MU, Poříčí 9/II, 603 00 Brno, tel. 05/43129550.

3. PC programy

První cesta do školy (problematika základních pravidel pro chůzi v silničním provozu) a **Jízdní kolo – tvůj kamarád** (souhrn pravidel pro jízdu na kole). Oba programy jsou koncipovány k mnohaúčelovému využití. Cena: ca 560 Kč.

Dodává: AUTOCONT, a.s., Nemocniční 12, 702 00 Ostrava 2. Prodejna skript a učebnic, Pedagogická fakulta MU, Poříčí 9111, 603 00 Brno, tel. 05/43129550.

4. Učebnice

Dopravní výchova 1 – Chodec pro 2. a 3. ročníky základních škol a **Dopravní výchova 2 – Cyklista** pro ročníky základních škol – vyčerpávajícím a názorným způsobem podávají problematiku dopravní výchovy těchto věkových kategorií dětí. Cena á 46 Kč.

Dodává: Nakladatelství Fortuna, Jungmannova 7, 110 00 Praha 1.

5. Další tiskové materiály (vydává BESIP MV)

Edice Dopravní výchova – zveřejňuje obsáhlejší metodické statě Informační a metodický zpravodaj Dopravní výchova – obsahuje informace a krátké metodické poznámky z dění okolo dopravní výchovy dětí

Tiskopisy s testovými otázkami pro dopravní soutěž mladých cyklistů

Umíš chodit? – tiskopis s testovými otázkami k přezkoušení dětí

Umíš jezdit? – tiskopis s testovými otázkami k přezkoušení dětí

První cesta do školy – leták, dle jehož návodu mohou rodiče připravit děti na samostatnou chůzi v silničním provozu

Materiály jsou k dispozici na obvodních pracovištích BESIP nebo přímo na adrese BESIP MV, Nad štolou 3, 170 34 Praha 7.

Josef Votruba

Učivo dopravní výchovy

Obálku navrhla Barbora Němcová
Grafická úprava Alena Taschnerová
Vydalo roku 1996 nakladatelství učebnic Fortuna,
JUDr. František Talián, Jungmannova 7, 110 00 Praha 1
Odpovědný redaktor RNDr. Vlastimil Lapáček, CSc.
Technická redaktorka Alena Taschnerová
Tisk: Tiskárna MV, p. o., Bartůňkova 4, 149 00 Praha 415
Počet stran 24
Vydání první

NEPRODEJNÉ
ISBN 80-7168-392-2

UČEBNICE = FORTUNA * FORTUNA = UČEBNICE

Naše učebnice si můžete objednat na výše uvedené adrese
nakladatelství nebo zakoupit přímo v našich prodejnách

Velkoprodejna Ostrovní 30, 11000 Praha 1,
tel./fax 02-24234515

(učebnice pro všechny typy základních a středních škol)

FORTUNA – expediční středisko, K Milíčovu 674, 14900 Praha 4,
tel. 02-791 1232, fax 02-791 05 13